

GENDER APPROACH IN HISTORICAL AND PEDAGOGICAL RESEARCH OF THE EDUCATIONAL IDEAL IN THE NATIONAL THEORY AND PRACTICE OF XIX – EARLY XX CENTURY

Summary

The article deals with gender role attitude and gender approaches in the historical and pedagogical educational research, the feasibility of using gender approach to study the problem of the formation of the educational ideal in the national theory and practice of the XIX - early XX century. Implemented adaptation of the conceptual apparatus and methodological tools of some social sciences and humanities to certain historical and pedagogical issues.

Key words: gender approach, gender role attitude, educational ideal

УДК 378.22:33

О. А. Маковська

ЗАГАЛЬНОНАУКОВІ КОНЦЕПЦІЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ ДО ВИКЛАДАЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті проаналізовано основні підходи сучасних учених до розуміння сутності готовності особистості до певної діяльності, підготовки до професійної, викладацької діяльності майбутніх соціальних педагогів; визначено сутність феномену підготовки майбутніх соціальних педагогів до викладацької діяльності у вищих навчальних закладах; подано характеристику праць представників напряму біхевіоризму, які зазначають, що психологічна готовність як соціальна установка формується шляхом прийняття установок інших людей; представників когнітивістського напряму, що вбачають у соціальній установці схему, яка закріплена у свідомості та сформована людиною в процесі її соціального досвіду.

Ключові слова: підготовка, готовність особистості, підготовка до професійної діяльності, підготовка до викладацької діяльності.

Постановка проблеми, її зв'язок з важливими завданнями. Проблема підготовки майбутніх соціальних педагогів до викладацької діяльності у ВНЗ як системного інтегративного професійно-особистісного явища в сучасній вітчизняній та зарубіжній науці є малодосліджуваною, що виявляється у відсутності ґрунтовних праць, присвячених її вивченню. Підготовка майбутніх соціальних педагогів до викладацької діяльності у вищому навчальному закладі – феномен доволі новий для вітчизняної педагогіки та психології вищої школи, незважаючи на велику кількість праць, присвячених дослідженню професійної педагогічної підготовки взагалі та суб'єктивним характеристикам педагога зокрема.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сучасний етап розвитку вітчизняної педагогічної науки характеризується зростанням наукового інтересу до проблеми викладацької діяльності у вищій школі, професійної компетентності викладача вищого навчального закладу, його професійної підготовки (С.С. Вітвицька, С.У. Гончаренко, О.І. Гура, О.В. Коржуєв, В.О. Сластьонін, Ю.Г. Фокін та ін.). Актуальність проблеми зазначена в працях провідних учених, які займаються дослідженням професійної діяльності, професійної компетентності, професійної підготовки педагога вищої школи (В.Т. Ащепков, Е.Ф. Зеєр, З.Ф. Єсарєва, І.Ф. Ісаєв, О.В. Коржуєв, Н.В. Кузьміна та ін.).

Поняття "підготовка" у педагогічних дослідженнях розглядається як у широкому розумінні: підготовленість студента, майбутнього соціального педагога до професійної діяльності (А.Й. Капська, Н.В. Кузьміна, Д.І. Фельдштейн), так і в контексті різноманітних педагогічних явищ: підготовка до вибору професії соціального педагога (А.Й. Капська), до професійного самовизначення (Є.О. Климов), до "зустрічі з новою професійною ситуацією" (О.С. Романова), до педагогічного спілкування (В.О. Кан-Калік), до умов функціонування в нових групах та колективах (Я.Л. Коломинський), підготовка педагога, дорослого до здійснення морального виховання (В.О. Сластьонін).

Поза увагою дослідників залишилися положення, що висвітлюють як зміст, структуру

підготовки майбутнього викладача ВНЗ до професійно-педагогічної діяльності, так і технологію її формування в умовах педагогічної магістратури.

Метою статті є аналізувати загальнонаукові концепції підготовки майбутніх соціальних педагогів до викладацької діяльності.

Виклад основного матеріалу. У наш час педагогічна складова розглядається як системоутворювальна в структурі професійної компетентності фахівця вищої школи, як така, що зумовлює ефективність його професійної науково-педагогічної діяльності, успішність його професіогенезу.

Визначення сутності феномена підготовки майбутніх соціальних педагогів до викладацької діяльності у ВНЗ є одним із актуальних завдань сучасної педагогічної науки, що пояснюється, по-перше тим, що саме вона є основою формування професійної компетентності фахівця, потенцією, яка в процесі професійної діяльності стає інтегрованою професійною якістю особистості, що забезпечує успішність праці. По-друге, незважаючи на велику кількість праць, присвячених її вивченню, на сьогодні відсутній єдиний підхід до її розуміння. По-третє, вища освіта України вимагає удосконалення форм та методів формування підготовки майбутніх викладачів до професійної діяльності відповідно до потреб суспільства та особистості. Усе це зумовлює необхідність подальших досліджень проблеми підготовки майбутніх соціальних педагогів до викладацької діяльності. Тому для визначення специфіки підготовки майбутніх соціальних педагогів до викладацької діяльності у ВНЗ необхідним є розгляд змісту найбільш відомих загальнонаукових концепцій.

Довідники з педагогіки та психології визначають готовність до діяльності як здатність зробити що-небудь, стан, при якому все зроблене, все готове для будь-чого [2, с. 137]; стан мобілізації психологічних і психофізіологічних систем людини, що забезпечують виконання певної діяльності [4, с. 137].

Теоретичною основою дослідження феномена готовності особистості до діяльності є його психологічне розуміння, адже саме у психологічній науці вперше з'явилися ґрунтовні праці, автори яких розроблювали концепції цього явища, визначаючи його структуру, механізми становлення та розвитку. Отже, маємо зазначити, що необхідним є визначення основних позицій сучасної психологічної науки щодо сутності феномену готовності особистості до діяльності взагалі та професійної діяльності зокрема.

Для більш повної характеристики проблеми проаналізуємо основні підходи сучасних учених-психологів до розуміння сутності установки особистості як її готовності до певної діяльності.

Представники напряму біхевіоризму зазначають, що психологічна готовність як соціальна установка – це проміжна змінна, яка опосередковує реакцію на об'єктивний стимул індивіда. Формування установки відбувається шляхом прийняття установок інших людей. Окрему групу людей або навіть ціле суспільство вони розглядають як складну систему міжособистісних почуттів: поваги, ненависті, неприязні, що виникають між її членами. Ці почуття стають частиною соціальних установок. Іншими їхніми складовими є когнітивний (погляд, точка зору, переконання) та емоційний компоненти (емоційне ставлення, почуття симпатії й антипатії). Причому, якщо одні автори наполягають на тому, що когнітивний компонент установки впливає на емоційний, то інші, навпаки, зазначають, що афективний компонент є причиною появи нових та модифікації вже наявних когніцій [3, с. 12].

Важливим у теоріях біхевіоризму є те, що для зміни установок необхідно змінити параметри повідомлення, каналу та комунікатора, виконати декілька умов, а саме повідомлення має: 1) привернути увагу; 2) бути зрозумілим; 3) бути прийнятним; 4) зберігатися в пам'яті протягом певного періоду. Процес зміни установок – контраргументація – має містити два етапи: 1) утримання інформації, що суперечить атитюдам; 2) актуалізація аргументів у захист власної позиції. На думку Г. Ховланда [6], основним чинником, що сприяє зміні атитюдів – це здатність до сприймання контраргументації. У психоаналітичній концепції установка (атитюд) розглядається як регулятор певних реакцій, що зменшують внутрішню особистісну напругу та вирішують конфлікти між мотивами.

Представники когнітивістського напряму вбачають у соціальній установці схему, що

закріплена у свідомості та сформована людиною в процесі її соціального досвіду. Це когніція, що опосередкує інформацію, яка потрапляє до індивіда, спрямовує та регулює його поведінку. Зазначимо, що дослідники Д. Креч, Р. Крачфілд [6] та інші, аналізуючи соціальну установку, звертають увагу на те, що за установкою можна спостерігати певну організацію та тривале протікання мотиваційних, емоційних, когнітивних та навіть перцептивних процесів у індивіда, виходячи з вимог реальності. У соціальній установці виділяють три компоненти: когнітивний (знання про об'єкт установки), афективний (емоційна оцінка об'єкта) та конативний (вольовий – цілеспрямовані дії щодо об'єкта). Когнітивісти під час розробки моделі вивчення умов та механізмів зміни установки пропонують такі пояснювальні теорії: теорія когнітивного дисонансу – стимулює індивіда до реконструкції суджень знань, що суперечать один одному (Л. Фестінгер [6]). Основний постулат обох теорій полягає в тому, що структура когнітивного компонента соціальної установки людини має бути гармонійною та стійкою. Конфліктні, суперечливі когніції викликають у людини психологічний дискомфорт та бажання відновити консонанс – благозвучання. Функціональна теорія установки враховує усі вищезазначені підходи та вивчає установку з урахуванням потреб, які вона задовольняє. На основі характеру потреб, задоволенню яких вона може сприяти, виділяються чотири основні функції установки: 1) інструментальна адаптація або утилітарна, що виявляється в реалізації адаптивної поведінки; 2) самозахисту індивіда від інтраперсональних конфліктів; 3) представлення, презентації цінностей особистості, що сприяє самоактуалізації, самовираженню особистості; 4) когнітивна, яка упорядковує смисли особистості, прагнення до пізнання дійсності.

У вітчизняній психологічній науці розробляються різні поняття, подібні до поняття підготовки особистості до діяльності. Дослідники детально вивчають механізми реалізації не тільки окремих актів поведінки, але і цілісної поведінки, діяльності суб'єкта на основі системного аналізу.

Можна стверджувати, що дослідження підготовки особистості до діяльності пов'язано з працями школи установки Д.М. Узнадзе [9]. Він та його учні детально розробляли феномен сет-установки (первинної), яка пов'язана із задоволенням фізіологічних потреб людини у добре знайомому середовищі та нескладних ситуаціях і яка функціонує на несвідомому рівні.

Сет-установка, на відміну від соціальної установки, що функціонує на свідомому рівні, визначається як цілісне відображення, сутність якого в налаштуванні суб'єкта, його готовності до появи тих психічних або моторних актів, які можуть забезпечити адекватне до ситуації спостережливе або дієве відображення (Д.М. Узнадзе [9]). Дослідник довів, що сет-установка забезпечує функціонування організму на індивідуальному рівні.

Науковець В.М. М'ясищев увів у обіг близьке за змістом поняттю психологічної готовності поняття "ставлення". У його концепції ставлення аналізується як цілісна система індивідуальних, вибіркових, свідомих зв'язків особистості з різними сторонами об'єктивної дійсності, яка є результатом усієї історії розвитку людини, відображає її особистий досвід та внутрішньо визначає її дії, її переживання [1]. Він довів, що ставлення є умовою стану готовності, диспозицій, атитюдів та усвідомлюється індивідом як емоційно наповнене, вибіркове, надає певну спрямованість поведінці людини та визначає її цінності.

Ціннісні орієнтації виявляються у ставленні особистості до себе, соціуму, навколишнього світу, вони характеризують загальну спрямованість свідомості та поведінки особистості. Науковець В.А. Ядов [10] пропонує ієрархічну систему диспозицій особистості, яка може пояснити поведінку особистості на основі її ціннісних орієнтацій. Соціальні установки утворюються на основі оцінки індивідом окремих соціальних об'єктів або їх властивостей та оцінки соціальних ситуацій. В.А. Ядов доводить, що існує панівна загальна спрямованість інтересів особистості у сфері соціальної активності (професійної, сімейної). Наприклад, якщо панівною спрямованістю буде професійна, то, відповідно, дії людини будуть спрямовані на розвиток професіоналізму, досягнення результату у професійній діяльності, побудові кар'єри. В основі ціннісних орієнтацій особистості лежать вищі соціальні потреби: самовираження, саморозвиток, самоактуалізація. Актуалізація та задоволення цих потреб визначається конкретною соціальною ситуацією, образом життя суспільства у цілому, окремих соціальних груп, до яких належить індивід та з якими він себе співвідносить. Ціннісні орієнтації відіграють значну роль у саморегуляції поведінки [3, с. 17].

Найбільш вагомою, впливовішою на поведінку та життя людини у цілому є смислова установка – поняття, пов'язане з концепцією О.М. Леонтьєва. Система особистісних смислів конкретної людини може відрізнитися від загальноприйнятих. Однак ця система детермінує її поведінку в суспільстві. Смислова установка актуалізується та об'єктивується у формі готовності до конкретного образу спрямованої діяльності, надає їй стійкий характер. Варто зазначити, що смислова установка – це динамічне особистісне утворення, яке має специфічну структуру на різних етапах життєдіяльності людини та визначає стан готовності. Це знайшло своє відображення у працях Д.О. Леонтьєва.

У низці досліджень розглядають підготовку особистості до конкретної поведінки, діяльності, актів, реакцій крізь систему установок, смислів, ставлень, спрямованості, що зумовлює дуже складне новоутворення – суб'єктну позицію до дійсності та самої себе – свого місця у житті, організації діяльності, засобам досягнення цілей.

На думку дослідників О.М. Леонтьєва, С.Л. Рубінштейна [8], готовність особистості до діяльності складається з трьох складових: когнітивна, регуляторна, особистісно смислова. Когнітивна складова містить: 1) систему знань та вмінь; 2) метазнання (прийоми та засоби оптимізації переробки інформації, створення власних засобів пізнавальної та іншої діяльності). Регуляторна складова містить: 1) наявність рефлексії на процес та результат власної діяльності; 2) здатність до аутодіагностики причин помилок та аналіз факторів успішності діяльності; 3) засоби самокорекції – позитивної зміни прийнятих способів діяльності. Особистісно смисловий компонент, на думку Є.Д. Божович, складається з: 1) цінності діяльності для людини; 2) мотивації пізнавальної та професійної діяльності; 3) емоційної забарвленості діяльності; 4) вибіркового ставлення до видів діяльності [7].

Отже, можна констатувати, що під готовністю – соціальною установкою (атитюдом) як вітчизняні, так і зарубіжні вчені-психологи розуміють відповідний внутрішній стан, який є реакцією на зовнішні, стимулювальні ситуації та викликає конкретний тип поведінки особистості. Соціальна установка є результатом наuczіння шляхом переконання або навіювання з урахуванням суб'єктного досвіду. У визначеннях атитюду акцентується на поточному суб'єктному досвіді, це – внутрішній настрій, смислова готовність, система ставлень, когнітивний стиль, оцінювальна реакція на будь-кого або будь-що, що виявляється у мисленні, почуттях, осмислених діях, у ставленні суб'єкта атитюду. Готовність виконує функції внутрішньо особистісної регуляції діяльності, взаємостосунків людини з соціумом. Це своєрідна переднастройка, антиципація (П.К. Анохін [5]) майбутньої події. На думку М.О. Бернштейна [5], соціальна установка, яка має когнітивну, емоційну та конативну складові, надає можливість людині моделювати власну картину світу, вибудовувати модель минулого-сьогоденного або того, що стало, та модель майбутнього або модель необхідного майбутнього.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок з напряму. Отже, визначаючи загальнонаукові концепції підготовки майбутніх соціальних педагогів до викладацької діяльності у ВНЗ, маємо констатувати, що ними є "готовність до діяльності", "підготовка до професійної діяльності" та "підготовка до педагогічної, викладацької діяльності".

Готовність існує як конструкт, відповідним чином організована система гіпотетичних схем, представлень, що допомагають зрозуміти стан людини. Отримуючи стійкість, ці стани стають детермінантами особливих утворень: спрямованості, системи мотивів, ставлень.

Підготовка особистості до професійної діяльності розглядається крізь вищезазначені позиції загальних концепцій феномену готовності особистості до діяльності.

Здійснений аналіз підходів до розуміння сутності поняття "підготовки до педагогічної, викладацької діяльності" дає підстави стверджувати, що у більшості наукових праць вона розуміється як сукупність якостей особистості, що сприяють ефективній підготовці майбутніх соціальних педагогів до викладацької діяльності.

Подальшими розвідками з напряму мають стати дослідження змісту й структури підготовки майбутнього соціального педагога до викладацької діяльності у вищих навчальних закладах та технології її формування в умовах педагогічної магістратури.

Література

1. Мясищев В. Н. Психология отношений / В. Н. Мясищев. – М. : Воронеж : Институт практической психологии, 1995. – 356 с.
2. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М. : Гос. изд-во иностр. и нац. словарей, 1963. – 900 с.
3. Приходько Т. П. Формування готовності майбутніх економістів до викладацької діяльності у процесі магістерської підготовки: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Приходько Т. П. – Запоріжжя, 2009. – 279 с.
4. Психология : словарь / [под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского]. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
5. Психология в трудах отечественных психологов. – СПб. : Питер, 2000. – 689 с.
6. Психология личности : хрестоматия. – В 2-х тт. – Т. 2. – Самара : Изд. дом "БАХРАМ", 1999. – 544 с.
7. Развитие субъекта образования: проблемы, подходы, методы исследования / [Божович Е. Д., Вайзер Г. А., Гогота Ж. В. и др.] ; [под ред. Е. Д. Божович]. – М. : ПЕРСЭ, 2005. – 400 с.
8. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 2003. – 720 с. – (Серия "Мастера психологи").
9. Узнадзе Д. Н. Психология установки / Д. Н. Узнадзе. – СПб. : Питер, 2001. – 416 с.
10. Ядов В. А. Социальная идентичность личности / В. А. Ядов. – М. : Наука, 1994. – 312 с.

Е. А. Маковская**ОБЩЕНАУЧНЫЕ КОНЦЕПЦИИ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ ПЕДАГОГОВ К ПРЕПОДАВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ****Резюме**

В статье проанализированы основные подходы современных ученых к пониманию сущности готовности личности к определенной деятельности, подготовки к профессиональной, преподавательской деятельности будущих социальных педагогов; определено сущность феномена подготовки будущих социальных педагогов к преподавательской деятельности в высших учебных заведениях; дана характеристика трудов представителей направления бихевиоризма, которые отмечают, что психологическая готовность как социальная установка формируется путем принятия установок других людей; представителей когнитивистского направления, которые видят в социальной установке схему, закрепленную в сознании и сформированную человеком в процессе его социального опыта.

Ключевые слова: подготовка, готовность личности, подготовка к профессиональной деятельности, подготовка к преподавательской деятельности.

O. A. Makovska**PREPARATION'S SCIENTIFIC CONCEPTIONS OF FUTURE SOCIAL TEACHERS TO TEACHING ACTIVITY****Summary**

The paper analyzes the main approaches of modern scientists to understanding the readiness of the individual to certain activities, preparations to professional teaching activity of future social workers, defines essence of the phenomenon of future social workers for teaching in higher education; gives work's characteristic representatives of behaviorism, indicating that psychological readiness as a social unit formed by taking units of other people, representatives of psychological direction that sees the social setting scheme, which is fixed in the minds and formed man in the process of social experience.

Keywords: training, readiness of personality, preparation to professional activity, preparation to teaching activity